

Aanleg van het Merwedekanaal had gevolgen voor de Breukelse Poeldijk

H. van Walderveen

Van Couwenhovenstraat 15, 3621 CC Breukelen

In de vorige twee nummers van dit tijdschrift zijn Arie Manten¹ en Henk van Es² ingegaan op verschillende gevolgen die het ontstaan van het Merwedekanaal voor Breukelen had.

Een gevolg van de kanaalaanleg was ook dat de verbindingsweg de Poeldijk (thans Stationsweg geheten), die liep van de Rijksstraatweg naar het station (en verder) door het Merwedekanaal doorgraven werd. Maar omdat hier toch echt een oost-west verbinding gehandhaafd moest blijven werd er vlakbij een draaibrug gelegd.^{1,2}

Over die Poeldijk is indertijd evenwel nog heel wat meer te doen geweest. Daarover gaat dit artikel.

Rijksoverheid niet bereid de Poeldijk in eigendom over te nemen

De Poeldijk was tot aan de aanleg van het Merwedekanaal een smalle, onverharde en onverlichte weg. Hij was van belang als *dijk*, voor het waterbeheer in de ten zuiden ervan gelegen polder Otterspoorbroek, en als *weg*, voor het verkeer tussen het dorp Breukelen enerzijds en het spoorwegstation en het hele westen van de provincie anderzijds.

Door de aanleg van het Merwedekanaal werden tussen Over-Holland en De Oliphant zeven oost-west lopende wegverbindingen doorsneden.² Voor het verkeer tussen de gebieden ten oosten en die ten westen van het kanaal waren voortaan alleen de draaibrug in de Poeldijk en de veerpont bij Nieuwer Ter Aa beschikbaar. Daardoor nam de verkeersdrukte op de Poeldijk aanzienlijk toe. De consequentie daarvan was dat extra kosten voor verbetering en onderhoud van de Poeldijk moesten worden gemaakt. Niet ten onrechte wees het gemeentebestuur van Breukelen-Nijenrode in eerste instantie de Rijksoverheid aan als de feitelijke veroorzaker van die extra financiële lasten.

In de notulen van de vergadering van Burgemeester en Wethouders van Breukelen-Nijenrode van 18 november 1890 lezen we, dat de gemeente daarom een verzoek richtte tot het Rijk om na de oplevering van het Merwedekanaal het onderhoud van de gehele Poeldijk, dus aan beide zijden van het Merwedekanaal, over te nemen.³ Daarbij zou dan wel een tegemoetkoming in de kosten worden betaald voor die gedeelten die tot dan toe werden onderhouden door het Waterschap Otterspoorbroek en de gemeente Breukelen-Nijenrode.

De Poeldijk was in die tijd grotendeels eigendom van het Waterschap Otterspoorbroek. In 1890 moest een nieuwe regeling voor het onderhoud van die weg worden getroffen. In principe zou de gemeente er voortaan voor moeten zorgen dat de werk-

zaamheden werden uitgevoerd. Het waterschap verklaarde zich bereid voor zijn deel f 100,- per jaar in de kosten mee te betalen. B&W vonden dat voorlopig een acceptabel aanbod,⁴ maar hadden om tot een definitieve regeling te komen uiteraard de instemming van de gemeenteraad nodig. Zij wilden echter pas met een voorstel naar de Raad gaan nadat een duidelijk bericht van het Rijk ontvangen was.

De minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid had er geen oren naar de Breukelse Poeldijk door het Rijk te laten overnemen. In de volgende jaren was het de gemeente die de centrale rol speelde in beslissingen met betrekking tot de Poeldijk. Doordat verscheidene instanties direct of indirect belangen hadden bij de Poeldijk kwamen besluiten soms heel moeizaam tot stand. Bijna iedereen was bang dat het hem meer dan het hoogstnoodzakelijke zou kosten!

Draaibrug in 1891 gereed voor gebruik

Op 22 juni 1891 bogen B&W van Breukelen-Nijenrode zich over een brief van Gedeputeerde Staten waarin deze, namens de hoofdingenieur die verantwoordelijk was voor de kanaalaanleg, toestemming vroegen om na ingebruikstelling van de nieuwe brug het stuk Poeldijk dat binnen het kanaaltracé viel te mogen afgraven.⁵

De gemeentebestuurders hadden daartegen geen bezwaar, maar tekenden er wel bij aan dat ze het op prijs zouden stellen wanneer de kanaal-directie ook wat haast zou maken met het uitvoeren van enkele andere werkzaamheden. Want de westelijke dijk langs het kanaal, belangrijk als nieuwe en enige toevoerweg naar diverse afgesneden stukken land, was nog steeds "zoo weinig behard" dat er nauwelijks op te rijden viel. Bovendien kon men er vanaf de Poeldijk nog niet op komen omdat de brug bij de westelijke sluis over de Kerkvaart nog steeds niet was aangelegd.⁵

Hieruit blijkt dat vooral de agrariërs die land bezaten in het gebied dat door het kanaal doorsneden werd behoorlijk wat overlast van de kanaalaanleg hebben ondervonden, mede omdat de zorg voor die agrarische belangen blijkbaar geen hoge prioriteit had bij de directie der kanaalwerken.

Station van de Poeldijk gescheiden door een sloot met een dam

Dat de Poeldijk in meerdere opzichten aandacht bleef vragen blijkt uit de notulen van de vergadering van B&W van 22 maart 1892.⁶ De weg nabij het station was smal. Tussen de Poeldijk en het stationsterrein van de Staatsspoorwegen lag een sloot. Om bij het station te komen moest men over een dam (die in de plaats was gekomen van een brug die daar aanvankelijk had gelegen). Deze combinatie van een slechte verkeersweg en een haaks daarop staande vrij smalle dam van en naar het station leverde gevaarlijke verkeerssituaties op. Bovendien lag het stationsterrein aanmerkelijk hoger dan de weg.

Voor het dempen van de sloot was medewerking van het Rijk nodig. Het gemeentebestuur had daarover op 28 januari 1892 een brief geschreven aan de minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid,⁷ maar die liet weten geen redenen te zien om tot demping van dat stuk sloot over te gaan.⁶

Afb. 1. De Stationsweg (voorheen Poeldijk) te Breukelen, gezien vanuit het westen. Oude prentbriefkaart, uit omstreeks 1920. Het wegdek was toen inmiddels bestraat. Midden op de foto een houten draaibrug, die toegang gaf tot het pand Stationsweg 4 (links); op de achtergrond van de brug is het huis Bohème zichtbaar. De toren is van de Pieterskerk.

Ook toen al kon dus de betrokkenheid van verschillende overheden bij eenzelfde zaak er in feite toe leiden dat een onveilige verkeerssituatie nog geruime tijd bleef voortbestaan.

Besluitvorming over onderhoud moeizaam door vele betrokkenen

Op 22 maart 1892 stond ook een brief van Gedeputeerde Staten van de Provincie Utrecht op de agenda van de B&W-vergadering met klachten over de slechte toestand waarin het wegdek van de Poeldijk tussen de Straatweg en het station verkeerde.⁶

Het gemeentebestuur had kennelijk ook ingezien dat er nu toch hoog-nodig wat aan verbetering van het wegdek van de Poeldijk gedaan moest worden. Want in diezelfde vergadering van B&W op 22 maart 1892 kwam een tekening met begroting voor het bestraten van de Poeldijk ter tafel, opgesteld door de gemeente-opzichter J. Brouwer. Men besloot om de Raad voor te stellen om, onder voorbehoud van een goede afloop van onderhandelingen met het betrokken polderbestuur, zich alvast in beginsel uit te spreken vóór die bestrating.⁶ Op 12 april 1892 nam het College er kennis van dat voor dat bestratingswerk bij de provincie een subsidie kon worden aangevraagd.⁸ Tevens kon dan in de begroting een post worden opgenomen voor de beschoeiing van de Kerkgracht en het "wegnemen van eenige uit-en inspringende bochten".⁹ Reeds 9 maanden eerder had de gemeente aan het Waterschap Otterspoorbroek voorgesteld de kosten van een in vlechtwerk van wilgenhout uitgevoerde versteviging van de hele waterkant van de Poeldijk voor gezamenlijke rekening te nemen.¹⁰

Een complicatie was dat voor dat beschoeiingswerk ook toestemming nodig was van diverse andere instanties.^{11,12} In de eerste plaats betrof dat het Waterschap Otterspoorbroek, dat al snel instemde met het plan.¹² Ten tweede was medewerking nodig van het Armbestuur van de Nederlandsche-Hervormde kerk, dat van oudsher eigenaar was van bepaalde oevergedeelten.¹³ Dat bestuur maakte evenmin bezwaar.^{11,12} Ingewikkelder lag het met het bestuur van een derde betrokkene, het Waterschap Heycop genaamd de Lange Vliet, dat een recht van afwatering had op de Kerkgracht. Dat waterschap wilde pas toestemming geven als het Waterschap Otterspoorbroek hen daar om zou vragen.¹¹ De reden voor die houding was dat men vond dat uitsluitend een waterschap gerechtigd was dit soort zaken te regelen, niet een gemeentebestuur (zelfs niet als dat van het waterschap daarvoor toestemming had).⁹

De weigering van het Waterschap Heycop genaamd de Lange Vliet om in te stemmen met het slaan van een beschoeiing had heel wat gevolgen. De beide wethouders wilden ondanks deze weigering de beschoeiing toch laten aanbrengen, maar de burgemeester was daar nadrukkelijk tegen.¹²

Men besloot toen rechtskundig advies te vragen aan Mr. Van Bolhuis, advocaat te Utrecht. Wethouder J.W. de Bruyn en de gemeentesecretaris brachten op 12 september 1892 verslag uit aan B&W over een eerste gesprek met deze jurist.¹² Laatstgenoemde raadde het gemeentebestuur ten stelligste af de werkzaamheden uit te voeren zonder de toestemming van het waterschap. Hij zag er geen probleem in dat het Waterschap Otterspoorbroek de verlangde permissie bij het collega-bestuur zou aanvragen. Mr. Van Bolhuis zegde toe dat hij zijn advies schriftelijk zou bevestigen en de heer Schalijs (voorzitter van het Waterschap Otterspoorbroek) als particulier in overweging zou geven de verlangde toestemming te vragen.

Onderhoudsplannen sterk teruggeschroefd

De verbetering van de Poeldijk kon inmiddels niet meer uitblijven. Op voorstel van B&W besloot de Raad eind 1892 om de Poeldijk te macadamiseren. Dat hield in het aanbrengen van een wegverharding bestaande uit twee lagen steenslag, grof en fijn, op een onderlaag van keien of breuksteen, volgens de methode van de Schotse ingenieur J.L. MacAdam. Aan gemeente-opzichter J. Brouwer werd opgedragen een begroting te maken en zich in verbinding te stellen met de heer Terwindt, aannemer van het Merwedekanaal, om een offerte te vragen.¹⁴ Deze bood daarop per brief aan, het gedeelte van de Poeldijk tussen het dorp en het Merwedekanaal geheel in orde te maken, met inbegrip van de beschoeiing van de Kerkgracht door "betuining" (= vlechtwerk), voor een bedrag van f 2300,-.

De wethouders en de burgemeester vonden die prijs buitengewoon hoog; wethouder M. van Waart verklaarde zich zelfs absoluut tegen. Hij meende dat dergelijke lasten de financiële draagkracht van de gemeente te boven gingen. Bovendien wilde hij niet zo veel geld uitgeven voor een weg die een ander toebehoorde, te weten het Waterschap Otterspoorbroek. Wel wilden B&W de zaak opnieuw bekijken als er een subsidie van de provincie zou komen.¹⁴ Behalve tot het aanvragen van zo'n subsidie besloot men inzake het onderhoud van de Poeldijk ook advies te vragen aan de hoofdingenieur van de Provinciale Waterstaat. Op 21 november 1892 besloten B&W niet op de offerte van aannemer Terwindt in te gaan, de Poeldijk te blijven onder-

houden met betonafval en grof grind; de walkant van de Kerkgracht zou moeten blijven zoals die was.¹⁵

In het voorjaar van 1893 werd Karel Pieter Hogendoorn door Breukelen-Nijenrode in dienst genomen als gemeentewerkman. Zijn taken werden het onderhoud van de Poeldijk en van het plantsoen bij Boom en Bosch, en het dienst doen als doodgraver.¹⁶ Meer schijnt de gemeente tot in 1897 niet voor de Poeldijk te hebben gedaan.

Gemeente nam eigendom van de Poeldijk over

In de vergadering van 21 november 1892 besloten B&W ook om aan de Raad machtiging te vragen onderhandelingen te mogen beginnen met het Waterschap Otterspoorbroek over een eventuele verkoop van de Poeldijk aan de gemeente.¹⁵

Een klein jaar later, op 20 september 1893, werd in de vergadering van B&W meegedeeld dat een brief was ontvangen van de stemgerechtigde ingelanden van Otterspoorbroek, waarin deze lieten weten onder bepaalde voorwaarden wel mee te willen werken aan overdracht van de Poeldijk aan de gemeente.¹⁷ De overnameprijs werd bepaald op f 25,- (kosten koper) plus voortaan alle onderhoudslasten.¹⁸ In de vergadering van B&W van 9 november 1893 werd gemeld dat Gedeputeerde Staten hun goedkeuring gaven aan de overnameplannen.¹⁹

Zo werd de hele Poeldijk een gemeentelijke weg.

Via de B&W-notulen van 30 november 1894 vernemen we dat er een proces-verbaal van het Waterschap Otterspoorbroek tegen de gemeente Breukelen-Nijenrode gelopen heeft over het niet zanden van de Poeldijk over de volle breedte van 2 meter. Tegelijkertijd trok het waterschap een aan de gemeente toegezegde bijdrage van f 75,- voor het onderhoud van de Poeldijk in.²⁰ De gemeente heeft toen maatregelen genomen om de nieuwe zandlaag alsnog overal op de vereiste breedte te laten brengen, waarna het waterschap van verdere juridische stappen afzag.

Verbetering van de Poeldijk bij het station

Eind 1893 was de toestand van de Poeldijk bij het station nog steeds slecht en gevaarlijk. Op 7 oktober 1893 besloten B&W opzichter J. Brouwer op te dragen een begroting voor de noodzakelijke verbeteringswerkzaamheden te maken.²¹

Hij adviseerde om niet tot bestrating van dat deel van de Poeldijk over te gaan. Het prijsverschil tussen bestraten (f 1,95 per m²) en verbeteren door middel van puin en grind (f 0,85 per m²) was daarvoor te groot. Van Gedeputeerde Staten van de Provincie Utrecht werd, zo blijkt uit de B&W-notulen van 16 juni 1894, bericht ontvangen dat zij bereid waren een subsidie voor dit werk te geven wanneer de Poeldijk bij het station zodanig zou worden opgehoogd dat een goede aansluiting werd verkregen met de aangrenzende Rijksground.²² B&W besloten een voorstel met die strekking aan de gemeenteraad voor te leggen. Die ging met de plannen accoord, ondanks het feit dat enkele aanwonenden (D. van der Sluijsen en C. Zwanik) hadden gevraagd niet tot verhoging van de weg over te gaan.²¹ De gemeenteraad besloot ook dat de sloot tussen de weg en het stationsterrein op de goedkoopste wijze moest worden gedempt.²³

Beschoeiing van de Kerkvaart

In dezelfde brief waarin Gedeputeerde Staten zich uitspraken over het financieel steunen van de verbetering van de Poeldijk bij het station vroegen ze ook opnieuw aandacht voor het slaan van een paalbeschoeiing langs de Kerkvaart.²² B&W deelden de provinciebestuurders echter mee dat men op dat moment te slecht bij kas zat om tot dat beschoeiingswerk te kunnen overgaan. Zodra de toestand der gemeentelijke financiën beter zou zijn zou men wel bereid zijn met een voorstel daaromtrent naar de Raad te gaan, in het vertrouwen dat dan ook op een provinciale subsidie in die kosten gerekend zou mogen worden.

Uit de notulen van 22 januari 1895 blijkt dat Gedeputeerde Staten niet bereid waren een geldelijke bijdrage te verlenen voor het verbeteren van de Poeldijk ten oosten van het Merwedekanaal als niet tegelijkertijd een beschoeiing langs die weg zou worden aangebracht.²⁴ Na lang aarzelen bezweken B&W voor de druk van de zijde van de provincie. In de notulen van 11 juni 1897 lezen we dat de gemeente de beschoeiing zal laten aanbrengen, waarbij de provincie de toezegging tot subsidiëring gestand deed.²⁵

Het gemeentebestuur kon toen aan het werk gaan. Opzichter J. Brouwer rapporteerde eind 1897 dat hij de paalbeschoeiing had begroot op f 900,-, inclusief een verankering van 1,50 meter.²⁶ Aangezien van de provincie een subsidie van f 1000,- mocht worden verwacht,²⁷ zou de oeverbescherming zonder kosten voor de gemeente kunnen worden aangebracht.²⁶ Enkele raadsleden stelden zich niettemin terughoudend op, uit bezorgdheid over de toekomstige onderhoudskosten.^{27,28} B&W bleven echter bij hun voorstel, omdat de beschoeiing de enige manier was om verbetering te bereiken en de gemeenteraad volgde hen met de grootst mogelijke meerderheid. Maar toen medio 1898 de aanbesteding plaats vond, op basis van een verankering van 1,50 meter, kwam de laagste inschrijver uit op een bedrag van f 1142,-. Dat was dus f 142,- meer dan de provinciale subsidie. Dat viel de raad vies tegen.²⁹ Bovendien eisten Gedeputeerde Staten van de Provincie Utrecht een verankering van 2,50 meter. Navraag door B&W bij de laagste inschrijver, A. Griffioen, wees uit dat de prijs dan op f 1224,- zou uitkomen. Drie raadsleden waren toen tegen de gunning van het werk. Wethouder M. van Waart wees hen er op dat wanneer men dit beschoeiingsplan zou verwerpen toch onmiddellijk maatregelen genomen moesten worden en dat die meer zouden kosten dan de f 224,- die men bij de subsidie van de provincie moest bijpassen. Het standpunt van B&W haalde het uiteindelijk met 4 tegen 3 stemmen.²⁹

Na 8 jaar talmen - wegens de angst een fors bedrag in de Poeldijk en de beschoeiing van de Kerkvaart te moeten investeren - gebeurde, vooral door het stimuleringsbeleid van het provinciaal bestuur, daarna in ieder geval het allernodigste.

Noten

- 1 A.A. Mantel, 1992. De aanleg van het Merwedekanaal langs Breukelen en de directe gevolgen daarvan. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 7, nr. 2, blz. 112 - 119
- 2 H.J. van Es, 1992. Gravers, grondeigenaren en gevolgen van het Merwedekanaal bij Breukelen. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 7, nr. 3, blz. 121 - 137.
- 3 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode (Gemeentehuis te Breukelen), inv. nr. 4³. Notulenboek der Vergaderingen van Burgemeester en Wethouders van Breukelen-Nijenrode, aanvangende met 21 Maart 1890 en eindigende 28 September 1897. Daarin: Vergadering 18 November 1890, blz. 32.

- 4 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 4³. Daarin: Vergadering [B&W] 24 December 1890, blz. 35 - 36.
- 5 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 4³. Daarin: Vergadering [B&W] 22 Juni 1891, blz. 55.
- 6 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 4³. Daarin: Vergadering [B&W] 22 Maart 1892, blz. 100.
- 7 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 8⁷⁸. Agenda 1893. Daarin: nr. V/W3A.
- 8 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 4³. Daarin: Vergadering [B&W] 12 April 1892, blz. 104 - 105.
- 9 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 8⁷⁷. Agenda 1892. Daarin: nr. V/W45.
- 10 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 4³. Daarin: Vergadering [B&W] 15 Juli 1891, blz. 57.
- 11 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 4³. Daarin: Vergadering [B&W] 1 Augustus 1892, blz. 115.
- 12 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 4³. Daarin: Vergadering [B&W] 12 September 1892, blz. 122.
- 13 Zie hierover A.A. Manten. 1989. De Middeleeuwse scheepvaartroute via de Aa. Tijdschrift Historische Kring Breukelen, jaargang 4, nr. 3, blz. 137 - 148, in het bijzonder blz. 147.
- 14 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 4³. Daarin: Vergadering [B&W] 10 November 1892, blz. 133 - 134.
- 15 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 4³. Daarin: Vergadering [B&W] 21 November 1892, blz. 135 - 136.
- 16 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 4³. Daarin: Vergadering [B&W] van 12 April 1893, blz. 147.
- 17 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 4³. Daarin: Vergadering [B&W] 20 September 1893, blz. 167.
- 18 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 8⁷⁸. Agenda 1893. Daarin: nr. V/W37.
- 19 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 4³. Daarin: Vergadering [B&W] 9 November 1893, blz. 176.
- 20 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 4³. Daarin: Vergadering [B&W] 30 November 1894, blz. 215 - 216.
- 21 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 4³. Daarin: Vergadering [B&W] 7 October 1893, blz. 169.
- 22 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 4³. Daarin: Vergadering [B&W] 16 Juni 1894, blz. 204 - 205.
- 23 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 17. Notulen van de Raadsvergaderingen in de Gemeente Breukelen-Nijenrode, van 15 Maart 1895 tot 21 Oktober 1903. Daarin: Notulen van het verhandelde in de openbare vergadering van de Raad der gemeente Breukelen-Nijenrode, gehouden den 6en December 1895.
- 24 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 4³. Daarin: Vergadering [B&W] 22 Januari 1895, blz. 221 - 222.
- 25 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 4³. Daarin: Vergadering [B&W] 11 Juni 1897, blz. 292.
- 26 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 17. Daarin: Notulen van het verhandelde in de openbare vergadering van den Raad der gemeente Breukelen-Nijenrode, gehouden den 11 October 1897, blz. 100 - 101.
- 27 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 17. Daarin: Notulen van het verhandelde in de openbare vergadering van den raad der gemeente Breukelen-Nijenrode, gehouden den 16en November 1897, blz. 123 - 124.
- 28 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 17. Daarin: Notulen van het verhandelde in de openbare vergadering van den raad der gemeente Breukelen-Nijenrode, gehouden den 26en Mei 1898, blz. 135 - 136.
- 29 Archief Gemeente Breukelen-Nijenrode, inv. nr. 17. Daarin: Notulen van het verhandelde in de openbare vergadering van den Raad der gemeente Breukelen-Nijenrode, gehouden den 25sten Juli 1898, blz. 141 - 142.